

KARÁCSONYI SZÖVEGRÉTEGEK

(A „NEGYVENHÉT ÉVE ŐRZÖTT LEVELEK” SOROZATBÓL)

„Minden megszakad, félbemarad, tépné ki magát belőlünk. Hát fordítsd el a fejed. Forduljunk el. Amikor a valóság széttépi folytonosságodat, iszonyattal és elborzadva fordítsd el a tekintetedet...”

(Ottlik Géza)

És ne hagyd széttépni a folytonosságodat; nem azért, mert az amúgy is vereségre ítéltnek (Rilke) ez az egyik győzelmi esélye (az ilyen viadatok meglehetősen mulatságosak), hanem azért, mert a folytonosságod hozzád tartozik, nélküle (nem egyszerűen: nem vagy az, *aki*) alkalmazatlan vagy rá, hogy a múltat élővé tedd, ami nélkül viszont semmit sem tudsz kezdeni e múlttal (mint életed – látszólag – dermedt részletével), holott akár észrevegsz, akár nem, kell, hogy törekvéseid nem csekély része erre irányuljon, akár holt régi szövegek megmozdításával, a behatolás segítségével; igen, önmagad folyamatos részessé tételének aktusa (a saját múltadban), mint a bátorság elemi fokozata, ami feljogosíthat arra, hogy végre előhúzd fióкод mélyéről ezeket a leveleidet, negyvenhét éve kezdted írni, tompa hegyű ceruzásonkkal.

Mi az, hogy kezdte írni? Talán azóta is írja? Ha ez feltételezhető, akkor az is feltételezhető, hogy száznegyvenhét éve kezdte el írni, vagy talán negyvenhét év múlva kezdi el (hiszen ha nem nyugszik bele, hogy a valóság széttépi a folytonosságot – végül is csalóka abbahagyni Ottlik sorait, ott, ahol abbahagyta, hiszen mi következik? „... fordítsd el a tekinteted a nagy Hermite bátorságával” – nos, ha ezzel a bátorsággal elfordul az elporlasztás aktusától, s ezzel őrizi folytonosságát), akkor az, ami egyszer továbbírhatatlan volt (a levelek), úgy látszik, egyben befejezetlen. Milyen dimenzió ez? Individuális? Históriai? Metafizikai? Hogy lehet egy szöveget befejezetlenül nyitva hagyni (miközben persze továbbírhatatlanul lezárt)? Nemde ez a feszültség teremti a kultúrákat?

De ezeket (miközben lapozta a negyvenhét év előtti leveleket), a *saját* leveleit, s ezért egy kicsit úgy érezte, hogy illetéktelenséget követ el, végtére is nem ő a címzett) mégsem írhatom tovább... Ha továbbírom, nem folytatom, hanem lezárom önmagamban (azzal, hogy formálom, hogy elveszíti általam azt, amivel engem – és még mennyi mindent – őriz); de ha nem írom tovább, mégis, hogy nyitom meg (mint szöveget), hogy teszem élővé, a folytonosság(om) részévé?

Negyvenhét év után egy este bekattant... Csönd lett (benne), mint mikor a harsonák elnémulnak. Anélkül is, hogy elővette volna a leveleket, látta az elmosódó ceruzanyomokat, a betűarabeszkéket, látta a sorok, a betűtestek terében a helyszíneket. Kezdték kitöltődni. Az emlékképek, az esemény, villanások, az időtől felszeletelt gondolattöredékek, kezdtek rárétegződni a szövegre. A textúra dimenziói, gondolta, a textúra mint folytonosságtudat és sorssűrűsödés.

„DRÁGA ANYU ÉS APU! MINT KÉRTETEK HOSSZÚ BESZÁMOHÁNSZOR VÁLTUNK EL? Először az óbudai téglagyárban, LÓT ÍROK, HOGY MI TÖRTÉNT, MIÓTA ELVÁLTUNK. CSÜ-AMIKOR A 16 ÉVEN ALULIÁKAT KIÁLLÍTOTTÁK A SORBÓL. Hajnal. TÖRTÖK DÉLBE AZZAL VÁLTUNK EL, HOGY MÉG AZNAP Nedves fű. Sorakozások. Védlevél-osztások. Védlevél-A GYEREKEKKEL EGYÜTT BEMEGYEK A VÖRÖSKERESZTBE. széttépek. Új sorakoztatások. A gyerekek már félre-OTTHON CSAK SONJÁT TALÁLTAM. EDIT AZ ANYJÁHOZ álltak. Ő még a másik menetoszlopban. Anya és Apa MENT, ÚGY HOGY 2 ÓRA FELÉ KETTEN SÁRGA CSILLAGGAL elfordulnak. Apa leveszi Anya hátáról a hátizsákot, azt is BEMENTÜNK A MÉRLEG UTCÁBA, AHOL FÉL NÉGY FELÉ MEG-Ő tartja. Anya most órá mosolyog. Üveg-mosoly, min-SZEREZTÜNK A BEUTALÁST. CSILLAG NÉLKÜL JÖTTÜNK HAZA. den látható mögötte, pedig titkolná. Átmegegy a gyerekek MÁSNAP AZTÁN BEMENTÜNK A VÖRÖSKERESZTBE. SZERENC-soportjába, miközben elől már ordítják az indítóparan-CSÉRE CSAK A POKRÓC MARADT OTTHON...”

csot. Apa tegnap azt mondta, majd dolgozunk becsületesen Németországban, és lesz ennivalónk. Indítják őket. Integetnek. A téglagyár melletti téren. Két éjszaka. Ennivalójuk még van. Csak gyerekek és öregek. Éppen csak annyi a hely, hogy fektükben meg tudnak fordulni. De többnyire ülnek. Kuporognak. Egy lehajtott fejű nő. Huszonöt évesnél azért nem több. Madonnafej. De ez már máshol van. Egy héttel később. Egy lehajtott fejű nő. Hallgatja, amit fölolvás. Kockás irkából olvassa a karácsonyi színdarabot, amit ő „írt”. Ezt fogják előadni a Munkácsi Mihály utcai gyermek-otthonban karácsony este.

„... a zsidókat két-három napig tartották a téglagyárban olyan körülmények között, melyek a vidéki deportálásokat tetőpontján uralkodó állapotokra emlékeztettek. Ezeket tartották a téglaszárító színekben... a nyilasok gyakran elrabolták a zsidók értékeit, ruháit, takaróit, a náluk levő minden élelmiszert. Néhány napos ott-tartózkodás után... gyalogmenetben útnak indították őket Hegyeshalom felé... a gyalogmenetek, melyekben férfiak, nők és gyermekek tízezrei vettek részt, oly iszonyúan kegyetlenek voltak, hogy az útvonal a halál országútjává vált...” (Randolph L. Brahm: *A magyar Holocaust*)

„... PÉNTEK DÉLUTÁN MEGÉRKEZTÜNK. LÁNYOK ÉS FIÚK KÜLÖN VANNAK, DE AZÉRT EGYÜTT VAGYOK A GYEREKEKEL, AMENNYIT LEHET. ELSŐ NAP NAGYON EL VOLTAM KESEREDVE, MERT RÉM ROSSZ BULIBA KERÜLTEM, DE AZTÁN MÁSNAP MINDEN RENDBE JÖTT. LEÍROM EGY NAPI KOSZTUNKAT. REGGEL: BORZALMAS ROSSZ BÉ-BÉ LEVES EGY SZLET SAVANYÚ KENYÉRREL. DÉLBE: BÉ-BÉ LEVES, VAGY VALAMI ROSSZ TÉSZTA, JÓ ESET: KEMÉNY BAB. ESTE: BÉ-BÉ LEVES VAGY CUKOR NÉLKÜLI TEA. ÚGY VOLT, HOGY 15-IG KAPUNK HOSSZABBÍTÁST A GETTÓBA MENÉSRE. EZT MOST 20-IG KITOLTÁK...”

A vacsora előtti órában felolvasás és próba a Vöröskeresztes otthon vezetőjének a szobájában. Néha hírek érkeznek. A telefon is cseng. Sűrített, eltávolított riadtság, mint a két lélegzetvétel közé szorult idő folyamatos tartama. Közben azért olvasás. *Karácsonyi szöveg*.

„... MOST JÖN A LEGFONTOSABB. AZ A HELYZET, HOGY A GETTÓBA NEM MEGYÜNK!!! ÁLLÍTÓLAG 14-TŐL 50-IG MINDENKIT ELVISZNEK A GETTÓBÓL. AZT HALLOTTAM, HOGY PRÓBÁLTOK PAPIROKAT SZEREZNI! ÉN IS PRÓBÁLTAM, DE NEM SIKERÜLT!!!! HA TUDTOK RÉSZEMRE IS SZEREZNI. NEKEM CSAK SZÜL. BIZONYÍTVÁNY, LEVENTE IGAZOLVÁNY, SZEMÉLYI LAP ÉS ESETLEG BE- ÉS KIJELENTŐ KELL... ÉN MÁR SZEREZTEM MAGAMNAK EGY LEVENTE FUTÁRI BIZONYÍTVÁNYT, AMELYEN ADATAIM A KÖVETKEZŐK. SERESS IVÁN, ANYJA NEVE: IMREY RÓZSA SZÜL: KISKUNHALAS 1930. III. 11. VALL. R. KATH.”

A szobában tizenhat szalmazsák. Az egyik alatt kiemelhető egy parketta. Ott volt a pecsét. De ezt csak egy fiú tudhatta, SOPRONI. Ő nem velük lakott. A másik szobában. Onnan jött be kiemelni a pecsétet (Bíró József, a 61-II-6 Nagymező utca 31. légő- és tömbparancsnoka; ez volt a pecséten), de akkor mindenkinek ki kellett menni a folyosóra. „Ezen igazolvány tulajdonosa tűzoltói és hírvivői beosztást nyert, légiriadó alatt az utcán szabadon közlekedhet.” Egyszer megkérdezte Sopronit, hogy „Mondd, ez jó flepni?”. „Hát vagy jó, vagy rögtön beléd eresztenek egy sorozatot, ha meglátják.”

Látta magát a fényképen: rövid nadrág, egyik keze a zsebben.

„HA TUDTOK, PRÓBÁLJÁTOK MÉG SONJA RÉSZÉRE IS SZEREZNI PAPIRT. NEKI ELÉG EGY SZÜLETÉSI IS! ANYUKÁJÁRÓL

NEM TUD SEMMIT. VIZL BÁCSIT NÉMETORSZÁGBA VITTÉK, ÉS Ő SEM AKAR EGYEDÜL ITT MARADNI, S ÉN SEM AKAROM ŐT EGYEDÜL ITT HAGYNI...”

Ezeket mind megölték.

„... ÍRJÁTOK MEG, MI A HELYZET?! MENTEK? MARADTOK? MEDDIG MARADHATTOK? HOVA MENNÉTEK? LEHET SZÓ ARRÓL, AMIT AZ ELŐBB KÉRTEM? EL TUDJÁTOK KÜLDENI A PAPIROKAT?”

Nem tudta, milyen a kórházi folyosó, ahol vaságyakon fekszenek a haldoklók, akiket a Vöröskereszt emberei a hegyeshalmi istállóból csempészték vissza a pesti Weiss Alice kórházba. Nem tudta, hová jobb menni? Oda hozzájuk, vagy a gettóba, vagy várni, amíg egy hajnalon az árpádsávosok betörnek a gyereketthonba.

Olvasta a karácsonyi szindarabját...

„REMÉLEM JÓL VAGYTOK, DRÁGA ANYU ÉS APU! AMIT KÉRTEM OKVETLENÜL KÜLDJÉTEK. MILLIÓ CSÓK...”

Sohasem szorongott jobban attól, hogy éppen szólnak-e a fegyverek, hogy éppen ráfordul egy puskacső, vagy szó sincs ilyesmiről, ámde... Nem igaz! Ilyen nincs, hogy valaki ne féljen jobban egy golyótól, mint... (Ráírandó a szövegre) Van... (Ráírandó a „van”-ra:) Nincs...

A szövegrétegek: antropológiai dimenziók. Egyetlen hiteles levélolvasat (folyamatosságörzés) ezeknek a dimenzióknak a tapintható szöveggel való kiegészítése.

Így talán eltűnik (a ráírásban) az eredeti, ez az elmosódott grafitírás. Véglegesen belülré kerülhet. Át a papírról... a szervekbe. Mint egy organizmus kiszakíthatatlan része...

Írjuk rá erre a szövegre, amint sorakoztatják őket a géppisztolyosok. Arccal a Délibáb utca felé.

A kockás irka persze ott maradt. A szétdobált, kifordított belü szalmazsákok között.

A Király utca és Körút sarkán lépett ki a sorból. Megfogta Sonja kezét és húzta. Már a Lövölde téren kezdte a készülődést, csak az árpádsávos kísérek... A Körúton csörömpölve érkezett (éppen) egy hatos villamos. A sor kettévált, két nyilas katona a villamos mögé került, a többiek hátrább voltak a sor végén. Meglátta a Körúton túl a bedeszakázott gettókapt. Oda nem! És kilépett.

Az egyik ráírás rétegei elhalványítják a másik ráírást, miközben a ceruzasorok opálzani kezdenek, ledobják magukról az emlékezés és értelmezés rétegeit, előbbek, mint valaha. A levélszöveg, mint egy test, összehúzódik, kitágul, magába nyel és kiteszt, dermedtből élővé formálódik.

Tudta, hogy arra, amit most ráír a hajdani szövegre, még nagyon sok új réteget fog ráhúzni.

Most ősz van. Ki emlékezik erre az egészre. Őlik az embereket a szomszédban is. Újra: Karácsony.

Mindenkinek megvan a maga kálváriaútja. Minden-
kinek köze van Jézushoz.

Sokan állnak a Király utca és Körút sarkán. Nézik a gyerekeket, akiket a fegyveresek kísérek.

Legalább húszan látták, ahogy ketten kiléptek a sorból.

Fehéredjen ki ez a sorköz (nem kell semmit ideírni), teljen meg képzelettel. Üres... Sárguló... Telített... Üres... Ki mit cipel a hátán... hátizsákot, keresztet...

Mikor Jézust megfeszítették: zsidó volt.

Egy hiteles – holt szöveg élővé tétele megegyezik egy régmúlt valóságos esemény életben tartásával mint folytonosságőrzéssel.

Egyre jobban érdekelték a kialakult szövegtextúra szintjei.

Úgy töltötte ki a betűrétegekkel a közöket, a szólan-
kákat, a völgyeket, úgy fedte be az új szavakkal az eredeti szógerinceket, ahogy az idő megőriz és formál egy tájat.

A felszín a lineamentumok mentén változik.

Ő sem lehetett volna az, aki (negyvenhét év után), ha akkor nem lép ki a Király utca és Körút sarkán a...

Maga elé húzta a másik levelet...

„DRÁGA ANYU ÉS APU JÓL VAGYUNK. NE AGGÓDJATOK... de miért nem emlékszik arra, hogy ez a Vöröske-miattunk! MÉG MA SEM TUDUNK PONTOSAT, DE TÖBB resztes menhely melyik utcában volt? Miért csak arra MINT VALÓSZÍNŰ, HOGY MARADHATUNK!! HA MA, HOL-emlékszik, hogy valahol a Teleki tér mögött? Miért látja NAP VAGY HOLNAPUTÁN NEM JÖVÜNK HOZZÁTOK, AKKOR viszont pontosan maga előtt, majd fél évszázad után VAGY MARADUNK ITT, VAGY EGY MÁSIK VÖRÖSKERESZTBE a Francia úton az egyetlen sárga fényű lámpát? Jobbra MEGYÜNK... REMÉLJÜK, HOGY NEM JÖNNEK HIRTELEN a vasúti töltés megvilágítatlan emelkedője. Balra A RENDŐRÖK, ÉS LESZ IDŐNK KILÓGNI...”

a garázsbejáratok, a telepek deszkakerítései. Rübner József fa- és szentelepe. Még a kalyibára is emlékezik. Miért látja olyan pontosan, ahogyan (ki tudja már, búj-
kálásuk hányadik napján, mégis egy hétre rá talán, hogy a Király utca és a Körút sarkán kiléptek a menetből), kézen fogva mennék a sötét utcán a Thököly út felé? Miért? Hová? Ez most ugyanolyan bizonytalan, mint akkor, de az pontosan látható...

...ahogy a Thököly út felől közeledik a kéttagú nyilas járőr. Látja magát, amint arra gondol, hogy talán még vissza lehet fordulni. Látja magát, amint megéri, hogy már látják őket. Látja magát, amint megfogja a kislány kezét. Lóbálni kezdi. Arra gondol, hogy a viharkabát-
ján, hiába tüntette el, látható a sárga csillag nyoma. Annyi helyük lesz a szűk járdán, hogy egymás mögé kerülve elhaladhassanak a géppisztolyos járőr mellett. Kinagyítódik a géppisztoly tusa. Miért látja olyan pon-
tosan éppen ezt? Miért látja olyan pontosan a rabbi arcát, amikor megérkeznek a menhelyre, és miért nem emlé-
kezik az utca nevére?

A szelektáló emlékezet mítoszteremtő. A képek a géppisztoly tusa, a lámpafény döglött sárgája, a rabbi táskás szemelja (egy Rembrandt-képről, egy Dürer metszetről), amiközben úsznak a vasúti töltés feketesé-
gében.

„ÍRJATOK HOSSZÚ LEVELET! ÍRJATOK MEG, HOGY MARADHATTOK-E? HA IGEN, MEDDIG? HA NEM, HOVA MENTEK? HA MI ODA MENNÉNK, HOVA TUDNÁTOK ELHELYEZNI? MEDDIG MARADHATNÁNK NÁLATOK? TALÁN HOLNAP EGÉSZ BIZTOSAT TUDUNK ÜZENNI. JOLÁN JÖJJÖN! TALÁN NEM KÉSŐ, HA HOLNAP TUDJUK MEG, HOGY HOLNAPUTÁN MENNÜNK KELL! HA EGY MÓD VAN, ESTE MENNÉNK SÖTÉTEDÉS UTÁN (A TELEKI TÉRI RAZZIÁK MIATT...) LEHET, HOGY FÖLÖSLE-
GES LESZ AZ ÖSSZES ELŐKÉSZÜLET, MERT MARADHATUNK!!!”

Ez jó, ez a sok „lehet”, a sok „talán”. Ha... és: ha... látja maga előtt újra a rabbit. Hogy mit ajánl? Ezt kérdezte tőle este. Menjenek? Maradjanak? A rabbi szemébe nézett, a táskás szemébe, és megbánta a kérdését. Szerette volna azt mondani a rabbinak, hogy ugyan már, nem gondolta komolyan a kérdést, „csak úgy”... Szerette volna ő megáldani a rabbit, bár túlzottan zsírosnak találta a kalapját és a ruhagallérját.

„MOST HALLOTTUK, HOGY SZÓBELILEG ÁLLÍTÓLAG MÁR MEGVOLNA A MEGHOSSZABBÍTÁS, ÉS MA KAPNÁNK MEG ÍRÁSBAN. DE LEHET, HOGY EZ KACSA. UTÓIRAT. DRÁGA ANYU ÉS APU. AZ AZ ÖTLETÜNK TÁMADT, HOGY MIVEL ITT POCSÉKUL ÉREZZÜK MAGUNKAT, SZERETNÉNK ELMENNI. PRÓBÁLJATOK VALAMI HELYET SZEREZNI, HOGY A KÖZELE-
TEKBE KERÜLHESSÜNK. ITT ELÉG POCSÉKUL VAGYUNK. DRÁGÁM MOST EZ A KAJA UTÁN A LEGFONTOSABB. HELYEZ-
TEK EL MINKET VALAHOL NÁLATOK. PERSZE HA NEM LEHET, KIBÍRJUK ITT IS, DE OLYAN JÓ VOLNA MÁR VELETEK LENNI. MILLIÓ CSÓK...”

A Teleki téri bódék mögött (Mándy!) lopódtak ki éjszaka. Akkorák voltak a bódék árnyékai a holdtölté-
ben, mintha arra is lettek volna vasúti töltések... fekete, mindent eltorzító halmazok...

Már nem volt sok idejük Karácsonyig.

Hát nem, nem tépem ki magamból az ilyen jelenték-

telenségek sorozatának emlékét, nem hagyom, hogy eltűnjön a megmaradt véletlen, hatmillió halott piramisának nyomása alatt.

Kétszer nem lehet belelépni ugyanabba a halálba. A Sztűx is folyó. Minden halál más halál. Annyiszor pusztulsz el, ahány halált túlélész.

Az emlékek, értelmezések, reflexiók szépen rákerülnek majd ezután a levélsorokra. Szövegrétegek. Cseppfolyós folyamatosság. Minden, amit még életében írni fog, valószínűleg (talán? lehet?) az ilyen levélhumuszból lesz. (Valószínűleg eddig is így volt.)

Lám, viszont, annak a hajdani irkának a sorai elrejtették magukat. A semmibe záródtak. Mégis feltámaszthatóak. A szövegek is, mint az emberek, egymás helyett halnak meg, és egymásért maradnak életben.

Minden sorssal hitelesített leírás: Ige.

Nincs ebben semmi talány.

Nyitva hagyni a továbbírhatatlant.

Kultúránk elnémulása, ha elveszítjük az Írást. Ha talánynak minősítjük az átláthatót. Ha megfosztjuk magunkat a valóság által minduntalan szétszakított folytonosságtól.

Pilinszky János versei, Lorand Gaspar fordításai

RAVENSBRÜCKI PASSIÓ

*Kilép a többiek közül,
megáll a kockacsendben,
mint vetített kép hunyorog
rabruha és fegyencfej.*

*Félelmetesen maga van,
a pórusait látni,
mindene olyan óriás,
mindene oly parányi.*

*És nincs tovább. A többi már,
a többi annyi volt csak,
elfelejtett kiáltani
mielőtt földre roskadt.*

HOMMAGE A SHERYL SUTTON / I

*A lehető legszűkebb térben
végrehajtottad, amit nem szabad.
Csodálkoztál a szertartáson,
mely vágóhíd, bár nincs kiterjedése,
könyökig ér, bár nincsen ideje.*

*Csak később hallottad, amit
letakartál. Majd belépve a kertbe
elámultál a telehold varázsán.*

PASSION DE RAVENSBRÜCK

*Il sort du rang,
s'arrête dans le silence épais,
clignotant comme une image projetée,
tenue de baigne, tête de forçat.*

*Terrifiante sa solitude,
on voit ses pores,
tout en lui est énorme,
tout en lui est minuscule.*

*Et là ça s'arrête. Le reste n'était plus,
le reste n'était rien
que son oubli de crier
avant qu'il ne s'affaisse.*

HOMMAGE À SHERYL SUTTON / I

*Dans l'espace le plus exigü
tu as accompli ce qu'on ne doit pas.
Tu t'étonnes de la cérémonie,
un abattoir, pourtant sans étendue,
arrive jusqu'au coude, pourtant sans durée.*

*Ce que tu as découvert, tu ne l'entendis
que plus tard. Puis entrant dans le jardin
tu t'émerveillais de la magie de la pleine lune.*